

dr hab. Anna Rudyk, prof. UR

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agaty Jankowicz
pt. *Dekonstrukcja dyskursu politycznego*
w rosyjskojęzycznych parodiach audiowizualnych
napisanej pod kierunkiem dra hab. Bogumiła Ostrowskiego, prof. UKEN
i promotora pomocniczego dr Gabrieli Sitkiewicz

1. Sylwetka naukowa Doktorantki

Mgr Agata Jankowicz jest absolwentką filologii rosyjskiej na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, dyplom magistra uzyskała w 2021 roku. Jej zainteresowania naukowe obejmują dyskurs polityczny oraz lingwistyczną analizę tekstów artystycznych. Doktorantka opublikowała szereg prac naukowych w kraju i za granicą, w tym siedem artykułów w czasopismach z listy ministerialnej – dotychczasowy dorobek uważam za imponujący.

2. Cel i struktura pracy

Celem badawczym rozprawy doktorskiej mgr Agaty Jankowicz jest rozpoznanie oraz analiza zabiegów stosowanych przez parodystów w celu dekonstrukcji wybranych elementów rosyjskiego dyskursu politycznego. Problematyka ta nie była dotychczas przedmiotem opracowań w języku polskim, dlatego podjęty temat należy uznać za istotny wkład w rozwój refleksji naukowej oraz próbę wypełnienia wyraźnej luki badawczej. Autorka wysunęła hipotezę, zgodnie z którą wykorzystywane w parodiach mechanizmy dekonstrukcji pełnią funkcję narzędzia demaskującego sposoby kreowania rzeczywistości w wypowiedziach polityków.

Praca została napisana w języku polskim, liczy 257 stron i składa się ze wstępu (s. 9–14), trzech rozdziałów teoretycznych, pięciu rozdziałów analitycznych, zakończenia, bibliografii oraz wykazów symboli, wykorzystanych elementów graficznych i ilustracji. Pierwszy rozdział teoretyczny został poświęcony zagadnieniu dyskursu politycznego (s. 15–54), drugi – parodystycznej dekonstrukcji oraz kwestiom z nią powiązanych (s. 55–94), w

następnym zaprezentowano szczegółową charakterystykę rosyjskojęzycznych parodii internetowych (s. 95–113). Część badawcza obejmuje rozdziały poświęcone kolejno dekonstrukcji sztamp i haseł politycznych (s. 114–131), środków językowych służących perswazji i manipulacji (s. 132–162), strategii dyskursu politycznego i taktyk unikania odpowiedzi (s. 163–177), aktualizacji wypowiedzi precedensowych (s. 178–219) oraz dekonstrukcji znaków ekstralingwistycznych obecnych w wypowiedziach polityków (s. 220–235). Objętość części empirycznej jest zbliżona do objętości części teoretycznej, co stanowi proporcję dość nietypową, jednak w pełni uzasadnioną charakterem i zakresem prowadzonych badań. Streszczenia w języku polskim i angielskim poprzedzają zasadniczą część rozprawy.

W każdym z rozdziałów, zarówno teoretycznych, jak i analitycznych, wydzielono podrozdziały, dzięki czemu struktura pracy jest klarowna i uporządkowana. W ramach każdego z rozdziałów badawczych została wyodrębniona część zamykająca zatytułowana „Wnioski z rozdziału”, co należy uznać za istotny walor rozprawy – zabieg ten sprzyja systematyzacji wyników częściowych, porządkuje tok wywodu oraz wyznacza wyraźne ramy dla poszczególnych analiz. Wnioski te zostały zebrane i syntetycznie ujęte w zakończeniu pracy, gdzie sformułowano spójną konkluzję o wysokim stopniu wartości poznawczej.

3. Dobór źródeł

Zebrany materiał badawczy obejmuje rosyjskojęzyczne utwory parodystyczne opublikowane w serwisie internetowym YouTube w latach 2012–2022, co znajduje uzasadnienie w zasadniczo spójnej dla parodii tego okresu tematyce problemów polityki wewnętrznej Rosji. Mgr Agata Jankowicz przekonująco wyjaśnia decyzję wyboru ramy czasowej – rok 2012 wyznacza początek intensyfikacji działań zmierzających do ograniczenia niezależności rosyjskich mediów, z kolei rok 2022 otwiera nową fazę rzeczywistości politycznej, związaną z rozpoczęciem konfliktu zbrojnego z Ukrainą, co stało się przyczyną istotnych zmian w wielu obszarach i wpłynęło również na odmienne postrzeganie rzeczywistości przez parodystów. Wyselekcjonowane przykłady charakteryzują się wysokim potencjałem intertekstualnym. Warto podkreślić, że umiejętność wyekscerpowania adekwatnych egzemplifikacji mechanizmów dekonstrukcji wymagała od Doktorantki nie tylko doskonałej znajomości języka obcego, ale również znakomitej orientacji w kontekście społeczno-politycznym.

Wykorzystana literatura przedmiotu jest bogata – Autorka wykazuje 162 źródła w alfabecie łacińskim oraz 75 publikacji w alfabecie cyrylicy. Warto podkreślić, że mgr Agata Jankowicz nawiązuje w swojej dysertacji do ponad 30 prac anglojęzycznych oraz kilku publikacji w języku francuskim – korzystanie z tekstów w oryginale, a nie z pośrednich opracowań czy przekładów zasługuje na szczególne uznanie. Dobór źródeł jest aktualny i merytorycznie trafny, a sposób wykorzystania literatury przedmiotu potwierdza wysoki poziom kompetencji badawczych Doktorantki.

4. Ocena zawartości merytorycznej

Rozprawa została przygotowana w dyscyplinie naukowej *językoznawstwo*, jednak Autorka w sposób świadomy i uzasadniony sięga również po instrumentarium analizy literaturoznawczej oraz osiągnięcia innych dyscyplin, takich jak filozofia czy politologia. Wśród stosowanych metod główną jest analiza intertekstualna sprowadzająca się do zestawienia tekstów parodystycznych (następczych) z ich prototekstami. Jako uzupełnienie wykorzystywana jest również analiza multimodalna, analiza fenomenów precedensowych oraz podejście oparte na teorii gier językowych. Tak zaprojektowany aparat metodologiczny należy uznać za adekwatny do realizacji założonych celów, gdyż zapewnia on wieloaspektowość i kompleksowość prowadzonego badania.

Rozdział pierwszy został poświęcony zagadnieniu dyskursu politycznego. Z powodu niejednoznaczności samego pojęcia dyskursu, związanej z różnorodnością ujęć teoretycznych, Autorka przedstawia najważniejsze koncepcje i przyjmuje następującą interpretację dyskursu politycznego: „praktyki użycia języka przez polityków i działaczy politycznych w złożonym kontekście społeczno-kulturowym” (s. 30). Przyjęcie klarownej definicji jest bardzo istotne, ponieważ służy jako punkt wyjścia do dalszych rozważań. Wiele uwagi poświęcono tu również zjawiskom perswazji i manipulacji, podkreślając, że nie istnieje między nimi wyraźna granica, a także pojęciom propagandy i nowomowy, które mają fundamentalne znaczenie dla opisu dyskursu politycznego. Istotne jest odniesienie do tzw. kwadratu ideologicznego T. van Dijka oraz szczegółowe omówienie funkcji wypowiedzi i tekstów dyskursu politycznego. Rozdział jest informacyjnie bogaty, stworzona solidna podbudowa teoretyczna pozwala na płynne przejście do bardziej szczegółowych rozważań nad dyskursem politycznym jako obiektem parodystycznych transformacji. Należy jednak zauważyć, że s. 43 Autorka przywołuje definicję językowego obrazu świata nawiązując do

publikacji Jerzego Bartmińskiego (przypis 120), podczas gdy w tekście zasadniczym znajdujemy nazwisko innego badacza (W ujęciu J. Bralczyka [...] – s. 42–43). Na s. 52 czytamy: „Kanonizacja przemówień noworocznych stała się m. in. tematem prac Marty Noińskiej”, natomiast zarówno w przypisie, jak i w bibliografii wymieniono tylko jedną publikację badaczki z Uniwersytetu Gdańskiego.

Treści zaprezentowane w rozdziale drugim (*Parodystyczna dekonstrukcja i zagadnienia pokrewne*) są równie interesujące oraz istotne dla realizacji celów rozprawy. Ukazanie różnych koncepcji intertekstualności i interdyskursywności pozwala precyzyjnie zdefiniować te pojęcia na potrzeby analizy. Rozdział stanowi swoisty pomost prowadzący do zagadnienia dekonstrukcji, która zajmuje centralne miejsce wśród metod krytycznej analizy dyskursu. Mgr Agata Jankowicz przybliży kluczowe cechy dekonstrukcji jako zespołu zabiegów analitycznych i jako szczególną przestrzeń ich realizacji wskazuje parodię. Ważnym obiektem rozważań staje się także wyeksponowanie podejścia komunikacyjnego w językoznawczych badaniach nad parodią oraz przedstawienie ujęcia kognitywnego, co dowodzi, że parodia jest istotnym fenomenem językoznawczym.

W rozdziale trzecim, poświęconym rosyjskojęzycznym parodiom internetowym, Doktorantka przedstawia specyficzne uwarunkowania kształtowania i oddziaływania funkcjonującego w Rosji dyskursu politycznego. Jest to niezwykle ważne, gdyż bez nakreślenia społeczno-politycznego i kulturowego kontekstu rzetelna analiza zjawiska parodii nie byłaby możliwa. Poprzez omówienie zagadnień z zakresu polityki historycznej, działań opozycji w Internecie oraz przedstawienie charakterystyki kanałów internetowych, na których publikowane są parodie, Autorka tworzy cenne tło interpretacyjne, ukazujące kontekst, który jest niezwykle ważny dla odczytania sensu poddanych analizie parodii.

Dekonstrukcja sztamp i haseł politycznych stanowi obiekt analizy w rozdziale czwartym, otwierającym badawczą część rozprawy. Autorka definiuje jednostki dyskursu politycznego, identyfikuje zastosowane w parodiach gry językowe, w sposób wyczerpujący wyjaśnia, na czym polega zastosowana dekonstrukcja, odwołując się do realiów społeczno-politycznych. Szczegółowej analizie poddano m. in. grę z kliszami politycznymi w parodii pt. *Встреча Путина и Байдена на понятном языке*. Na s. 115 podano informację, że do spotkania przywódców doszło 16 czerwca 2020 roku, natomiast zdaje się, że odbyło się ono w roku 2021.

Kolejna część pracy – rozdział piąty – przybliży wybrane narzędzia perswazji i manipulacji, które pojawiały się z zebranych materiałów. Analiza językoznawcza prowadzona jest z uwzględnieniem szerszego kontekstu społeczno-politycznego, co pozwala trafnie interpretować obecne w parodiach zabiegi. Nie do końca precyzyjny zdaje się użyty w wnioskach z rozdziału termin *inwersja* jako nazwa strategii, który Autorka wyjaśnia jako „oryginalny środek zamieniony na środek przeciwny (np. zastąpienie symboli pozytywnych negatywnymi” (s. 161). Jestem zdania, że *inwersja* odnosi się raczej do środków składniowych, odwrócenia kolejności elementów, zmiany ustalonego porządku, szyku. W odniesieniu do płaszczyzny semantycznej za bardziej fortunne uznałabym użycie terminu *kontrast*.

W rozdziale szóstym Autorka ujawnia taktyki unikania bezpośredniej odpowiedzi na pytania, jednej ze strategii, jaką kierują się politycy przy konstruowaniu komunikatów. Za szczególnie ciekawy uważam rozdział siódmy, w którym analizowane są wybrane aktualizacje wypowiedzi precedensowych, traktowanych jako swoiste symbole dyskursu. Za obrazowy i cenny uznaję zamieszczony na s. 183 zaproponowany przez Autorkę schemat prezentujący powiązania między słowami precedensowymi a ich źródłem i tekstem następczym. Uważam natomiast, że przywołane na s. 191 i 192 eksplikacje znaczeń słów *поддержаться* i *страна* w języku polskim, ujęte w cudzysłów definicyjny z informacją, że pochodzą ze słownika definicyjnego języka rosyjskiego (*Современный толковый словарь*, red. Т.Ф. Ефремова) warto było opatrzyć komentarzem o tłumaczeniu przez Autorkę bądź przywołać zapis w języku rosyjskim.

Zawartość merytoryczną pracy oceniam pozytywnie.

5. Język i strona formalna pracy

Autorka posługuje się poprawną polszczyzną, wywód prowadzony jest w sposób spójny i interesujący.

W tekście można zauważyć nieliczne błędy literowe, np.: *puktu* zamiast *punktu* (s. 41), *badawcze* zamiast *badacze* (s. 75), *zamieszane* zamiast *zamieszczane* (s. 107), *rożnymi* zamiast *różnymi* (s. 165), *старна* zamiast *страна* (s. 192). Przy wyliczeniach nie zawsze konsekwentnie stosowano znaki interpunkcyjne (np. s. 131 – brak przecinka przy wyliczeniu; s. 238 – przecinek wśród średników przy wyliczeniu), a kropki po tytułach ilustracji i wykresów zdają się zbędne (np. na s. 154 i 183). Na s. 73 brakuje czasownika *jest* we fragmencie: „W

nowszych pracach z zakresu lingwistyki gra językowa ujmowana wężiej [...]". Niewłaściwie (dużą literą) zapisano nazwy plemion („[...] Печенеги і Половци [...]” – s. 208) z dodatkową niespójnością ortograficzną w zakończeniu drugiej nazwy. Drobną niekonsekwencję zauważyć można przy numeracji przypisów – wstęp i rozdział pierwszy mają numerację ciągłą, podczas gdy w każdym kolejnym rozdziale oraz w zakończeniu numeracja rozpoczyna się od początku. Tego rodzaju usterki są nieliczne i na przestrzeni obszernego opracowania praktycznie nieuniknione (natomiast w przypadku kierowania rozprawy do druku zasadne jest dokonanie korekty). Patrząc na całość pracy można stwierdzić, że została ona przygotowana starannie pod względem technicznym – dbałość o stronę formalną wzmacnia pozytywny odbiór rozprawy.

6. Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr Agaty Jankowicz spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 187 Ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” z 20 lipca 2018 roku. Dysertacja stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny *językoznawstwo*, prezentując wysoki poziom samodzielności badawczej Autorki. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Agaty Jankowicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Z uwagi na wartość poznawczą dysertacji oraz wypełnienie luki w osiągnięciach dyscypliny naukowej uważam, że praca powinna ukazać się drukiem i wnioskuję o jej wyróżnienie.

Rzeszów, 5.01.2026

Anna Rudyk